

SZEMPONTOK A MORFOLÓGIAI PRODUKTIVITÁS MEGÁLLAPÍTÁSÁHOZ

LADÁNYI MÁRIA

Ebben a cikkben a morfológiai produktivitás (termékenység), ezen belül a szóképzési produktivitás fogalmát járjuk körül azokhoz a felvetésekhez kapcsolódva, amelyek a modern morfológiai szakirodalomban jelen vannak. Megvizsgáljuk a produktivitás megállapítása kapcsán felmerülő egyes szempontokat és összefüggéseket (részben ezek tesztelhetőségét is), majd megpróbáljuk értelmezni a produktivitásfogalmat más fogalmakkal (a kreativitás és az analógia fogalmával) való viszonyában.

1. A produktivitásfogalom

Produktivitásról a legáltalánosabb értelemben akkor beszélhetünk, ha egy (szabályba foglalható) nyelvi minta szabadon használható új (konkrét) nyelvi formák létrehozására. A morfológiában a ragozás (inflexió) és a szóképzés (deriváció) összevetésekor általában az inflexió teljes alkalmazhatóságát (produktivitását) emelik ki a deriváció korlátozott termékenységevel szemben, ami azt jelenti, hogy a szóképzéssel ellentétben – amely egyfelől meghatározott feltételekhez van kötve, másfelől amelyben mindig vannak ún. lexikailag kitöltetlen, üres helyek (lexical gaps) – a ragozási sor általában teljes, nincsenek hiányzó alakok. (Ez persze csak nagy általánosságban igaz, hiszen egyes szavak esetében vannak ún. hiányos (defektív) ragozási paradigmák is, ezek a hiányok azonban sokkal kevésbé jellemzőek a ragozásra, mint a szóképzésre – vö. Beard 1998, Stump 1998, Kiefer 1998, uő 2000.) A fenti okok miatt az inflexió morfológiában inkább az egyes ragozási osztályok egymáshoz képest megállapított produktívítási fokáról van értelme beszélni (vö. Dressler 1997, Pöchtrager et al. 1998). A továbbiakban csak a szóalkotási, azon belül is a szóképzési morfológiához kötődő produktivitásfogalomról lesz szó.

2. Produktivitás a szóalkotásban

A morfológiai, ill. ezen belül a szóalkotási produktivitás (termékenység) a „Strukturális magyar nyelvtan” harmadik, alaktani kötetében a következőképpen van meghatározva: „egy szóalkotási mintáról akkor mondjuk, hogy egy adott szemantikai tartományban *termékeny*, ha a minta alapján tetszőleges számú szemantikailag transzparens új szó képezhető. Ebből következik, hogy ha egy képzésmód csak nem bővíthető, zárt szóosztályokhoz tartozó szavakon működik, nem beszélhetünk termékenységről” (Kiefer–Ladányi 2000, 149). A továbbiakban részletesen megvizsgáljuk a fenti definíció egyes összetevőit, ill. hátterét, valamint részben a produktivitásfogalommal kapcsolatban felmerülő egyes tényezők tesztelhetőségét is.

Mindenekelőtt a fenti definícióban a „tetszőleges számú új szó” a rendszer szintjén értendő, azaz függetlenül az ún. lexikai akadályozás (másképpen: blokkolás) jelenségétől, amikor is egy a rendszer szintjén szabályosan létrehozható, ún. potenciális szó egy a lexikonban már meglévő azonos jelentésű, ún. létező szó megléte miatt nem aktualizálódhat (l. Aronoff 1976, Rainer 1988, Kiefer–Ladányi 2000). A nyelvi rendszer vagy a nyelvtudás

(kompetencia) szintjén a produktivitást ugyanis mint lehetőséget, potencialitást fogjuk fel, amely a nyelvhasználat szintjén realizálódik. Kérdés azonban, hogy a rendszer, ill. a kompetencia szintjén meglévő potencialitást, ill. ennek fokát hogyan lehet meghatározni, hiszen új konkrét nyelvi szerkezetekkel (a szóalkotás szintjén: új szavakkal) csak a tényleges nyelvhasználatban találkozunk.

A generatív morfológiában a produktivitást a kompetencia szintjén szóalkotási szabályok alkalmazhatóságaként határozzák meg, a termékeny képzés ugyanis egyúttal mindig szabályszerű is. (A szóalkotási szabály (word formation rule, WFR) fogalma, amely nagyfokú általánosítást tesz lehetővé, a generatív morfológiában Halle (1973) morfémaalapú munkájában jelenik meg először, majd Aronoff dolgozza ki részletesen klasszikus, 1976-os szóalapú morfológiájában.) A termékenység és a szabályosság azonban nem azonosítható egymással, mivel van szabályba foglalható terméketlen képzés is. A produktív képzési szabályok jelentősége mindazonáltal nagyobb, mint a nem produktívoké, mivel potenciális szavakat létrehozva a produktív képzési szabályok adják a nyelv szókészlet gazdagodásának alapvető részét (vö. Dressler–Ladányi 1998, ill. uők 2000).

A produktivitás mértékét a szabályelvű megközelítésben elsősorban aszerint próbálták meghatározni, hogy a szabály alkalmazásának milyen hatóköri korlátozások szabnak határt (l. Booij 1977). A hatóköri korlátozásokra épülő produktivásfogalom a szóalkotási mód általánosságától függ, amely elsősorban nem mennyiségi, hanem minőségi kérdés, tehát nem a levezetett szavak számával jellemezhető, hanem azzal, hogy a szabály milyen tulajdonságokkal jellemezhető alapszavakon működik. (Mint a későbbiekben látni fogjuk, a produktivitásnak mint potencialitásnak a mértékét a hatókör nagyságától függetlenül is lehet vizsgálni.)

A produktivitás mértékét egyes javaslatok szerint elvileg azzal az aránnyal is lehetne jellemezni, amely a hatóköri korlátozások szerint alkalmas alapszavak lehetséges számát azoknak a szavaknak a számához viszonyítja, amelyekből ténylegesen létrejöttek a megfelelő szóalkotási móddal levezetett szavak (vö. Spencer 1991, Katamba 1993). Ez a meghatározás azonban elméleti szempontból problematikus, mert nem felel meg a produktivás kompetenciaszintű meghatározásának. A problémát az jelenti, hogy – mivel definíció szerint egy termékeny szóalkotási szabálynak (a rá vonatkozó korlátozó előírások, feltételek tekintetbevételével) tetszőleges számú új szót kell tudnia automatikusan létrehozni (vö. van Marle 1985, Schultink 1961 alapján) – produktív képzésmódról csak akkor lehet szó, ha a szabály hatókörének megfelelő osztály (vagy alosztály), amelynek tagjain a képzésmód működik, nyitott (l. a kiindulásként idézett definíciót is). Ennek megfelelően az is követelmény, hogy az osztályt (vagy alosztályt) a szavak egy vagy több közös tulajdonsága alapján (vagyis intenzionálisan) kell meghatározni (vö. Rainer 1988, 1993). A nehézség az, hogy ha az alapszavak köre nem zárt, akkor a produktivitást eleve nem lehet a fentebb javasolt arány szerint meghatározni, mivel nem tudjuk megadni a lehetséges alapszavak számát. Ezen kívül a ténylegesen levezetett szavak száma is csak relatív módon, azaz csak egy megadott korpuszra nézve állapítható meg.

A produktivitásnak mint aránynak a meghatározása kapcsán – a fenti problémák egyfajta áthidalásaként is felfoghatóan – Baayen korpuszvizsgálatok alapján a morfológiai produktivás statisztikai alapú kvantitatív meghatározását célozta meg (Baayen 1989). Ez a kvantitatív produktivásfogalom a korpuszokra épülő nyelvi vizsgálatokban sikeresen alkalmazható (pl. Baayen 1991, uő 1994, Plag–Dalton–Puffer–Baayen 1999). Ugyanakkor ez a produktivásfogalom a kompetenciaszintű potencialitásról a hangsúlyt a performanciaszintű valószínűségekre teszi, ami elméleti szempontból nem tűnik kívánatosnak. Erre Dressler mutat rá, amikor hangsúlyozza a kompetenciaszintű (potenciális) produktivás és a nem kompetenciaszintű valószínűség különbségét: a potenciális rendszer szintjén a levezetett szó képzésének csak a lehetőségessége vagy a lehetetlensége állapítható meg, de a valószínűsége

nem, mivel ez utóbbi kategória nem a kompetencia, hanem a norma vagy a performancia tényezőitől függ, és csak azok alapján jósolható meg (vö. Dressler–Ladányi 2000).

A produktivitást elméleti megközelítésben szemlélők (vö. Dressler 1997, Dressler–Thorton 1996, van Marle 1991, Kiefer 1998, Kiefer–Ladányi 2000) Baayen produktivásfogalmát azért sem tartják alkalmasnak a produktivitas (mint potencialitas) mértékének kompetenciaszintű meghatározására, mivel a kvantitatív produktivitasfogalom a típus (type) és a minta (token) szintjén meghatározott gyakoriság fogalmára épül, az elméleti morfológusok pedig a produktivitas fogalmát szeretnék a gyakoriság fogalmától függetlenül meghatározni, hiszen a termékenység és a gyakoriság elvileg nem feltétlenül függ össze egymással. (Egy termékeny módon képzett szó előfordulása egy korpuszban lehet viszonylag alacsony, ugyanakkor egy nem produktív szabály alapján létrejött morfológiai alakzat gyakorisága lehet kifejezetten magas.)

A természetes morfológia felfogása szerint éppen ezért a produktivitas olyan alapfogalom, amely nem azonosítható és nem vezethető le sem a típus, sem a minta szintjén megállapított gyakoriság, sem a szabályszerűség fogalmából; ellenkezőleg: ezek épülnek a produktivitas fogalmára (vö. Dressler–Thorton 1996, Dressler 1997). A természetes morfológia egyébként a produktivitas (más fogalmakhoz hasonlóan) skálázható fogalomként fogja fel, de a termékenység fokozatait nem a hatókör nagysága vagy a lehetséges alapszavak és a levezetett szavak számaránya alapján véli megállapíthatónak, hanem annak alapján, hogy a képzésmód mekkora nehézségeket képes leküzdeni. Minél nagyobb nehézségek ellenére képes működni az adott képzésmód, annál produktívabbnak tekinthető (vö. Dressler 1997, Dressler–Ladányi 1998, uők 2000). A szóképzési produktivitas fokozatainak a fenti módon történő megállapítására, ill. az erre szolgáló kritériumokra a továbbiakban visszatérünk.

3. A produktivitas és az osztályok nyitottsága

A szóalkotási szabályok termékenysége kapcsán megemlítettük, hogy produktív képzésmódról csak akkor lehet szó, ha az osztály (vagy alosztály), amelynek tagjain a képzésmód működik, nyitott.

Az osztály nyitottsága vagy zártsága nem mindig határozható meg közvetlenül. Dressler és Ladányi látszólag zárt osztályokról (pl. a német és a magyar számnevekről) is kimutatták, hogy korlátlanul bővíthetők, ha nemcsak tényleges tagjaikat vesszük tekintetbe, hanem mintegy gondolat kísérettel megpróbáljuk nyitottá tenni az alapszavak osztályát, és ezzel megteremteni a megfelelő derivátumok (itt: sorszámnevek) korlátlan képzésének lehetőségét. Így például a magyarban a sorszámnevképzés (3-tól fölfelé) a számnév utolsó elemén történik. Ezeknek az utolsó helyen álló elemeknek az osztálya első pillantásra zártnak tűnik, a számnévi és így a sorszámnevi osztály nyitottságát ezért csak új típusú, nem természetes számokból képzett sorszámnevekkel tudjuk igazolni. Ilyenek például a latin és görög betűkkel jelölt „számok” (*n, x, a, b*, ill. *π, ρ, ο, α, τ* stb.), amelyekből minden további nélkül, automatikusan és szabályszerűen képezhetők fiktív sorszámnevek. Annak ellenére, hogy a kiejtésük szerint kétszótagú görög betűkkel kapcsolatban egy ezzel kapcsolatos képzési teszt tanúsága szerint fonológiai problémák és bizonytalanságok merülnek fel (*τ* ---> *tau-dik* vagy *tau-adik*; *α* ---> *alfa-dik* vagy *alfa-adik*), ezek a fonológiai problémák nem cáfolják a *-(V)dik* képzővel történő magyar sorszámnevképzés produktivitasát (vö. Dressler–Ladányi 1998, uők, 2000).

Hasonlóképpen tesztelhetjük a *-(V)s* képzővel történő számjegynévképzés produktivitasát is. A Kiefer-féle Alaktanban (Kiefer 1998:235) az egyik olyan csoport, ahol a *-(V)s* főnévképzőként produktívan funkcionálhat, a tőszámnevekből történő számjegynévképzés (a számnévi alapú képzés itt a főnévi alapú képzésekkel egybevonva

szerepel). A fenti érvelés szerint azonban ez a képzésmód csak akkor lenne produktívna tekinthető, ha fiktív számokon is működne. Ez nem áll fenn, mivel, úgy tűnik, nincsenek **n-s*, **x-es*, **tau-s* stb. fiktív számokból képzett számjegynevek, tehát a *-(V)s* produktivitása ebben az alcsoportban megkérdőjelezhető. Kiefer–Ladányi (2000) ennek megfelelően azt az állítást tartalmazza, hogy a *-(V)s* főnévképzőként a tőszámnevekből történő számjegynévképzésben nem produktív.

A fenti állítást teszteltem úgy, hogy a kísérleti személyeknek az *Ez a szám az egyes, kettes* stb. típusú mondatok alapján kellett „számjegyként” megnevezniük néhány görög és latin betűkkel jelölt „számot” ($\alpha, \rho, \mu, \tau, a, y$). (A résztvevők: 84 elsőéves magyar szakos hallgató; a vizsgálat időpontja 1998 szeptembere.) A teszt sokakat zavarba ejtett. A 84 megkérdezett egyetemista közül tízen más megoldással próbálkoztak (például nyolcan a *-(V)dik* képzőt tartalmazó sorszámnévi alakokkal: *alfa-dik, ró-adik* [szám] stb., körülírással: az *alfá-val* stb. *jelölt* [szám]), heten egyáltalán nem adtak semmilyen választ. Tizenegyen először megpróbálkoztak a *-(V)s* képzős alakokkal (*alfá-s, ró-s* stb.), de ezeket átjavították a képző nélküli alapalakra. Harminchárman következetesen az alapalakokat használták (*alfa, ró* stb., [szám]) ugyanakkor huszonhárman, úgy tűnik, problémátlanul megalkották a fentebb már említett *-(V)s* képzős alakokat. Összesítve a teszt eredményét (Ö= összes értékelhető adat):

(1) Görög és latin betűkkel jelölt számok számjegyneve

Ö	képző nélkül	képzővel	másképp
77	44	23	10

Ez az eredmény felveti a megnevezési kényszernek (vö. Bauer 1983: „namebility requirement”), a szabály hatókörének, ill. a potenciális szó – aktuális szó – létező szó viszonyának kérdését. Konkrétan a következő kérdések merülnek fel: 1) Ha egy új derivátumtípust a beszélők egy nem elhanyagolható része (adott esetben csaknem harmada) egy arra ösztönző szituációban aktuális szóként létrehoz, akkor vajon ezeknek a derivátumoknak a létrehozásáról szabálynak kell-e számot adnia (másképpen: beletartoznak-e ezek az alapszavak a számjegynévképzésre vonatkozó szabály hatókörébe)? 2) Függhet-e egyáltalán a szabály megfogalmazása attól, hogy effektíve a beszélőknek mekkora hányada hoz létre, ill. fogad el bizonyos derivátumokat egy extrém, megnevezési kényszert sugalló szituációban?

Az biztos, hogy a fenti, görög és latin betűkből létrehozott „számjegynevek” nem a nyelv létező szavai (nem a nyelvi norma részei), de vajon potenciális szavak aktualizációinak vagy pusztán felszíni analógia útján létrejött képződmények kell-e tekintenünk őket? Ugyanis ha potenciális szavak aktualizációinak tekintjük őket, akkor produktív szóképzési szabálynak kellene vonatkoznia rájuk. Ebben az esetben a számjegynévképzés eredetileg zárt osztályon működő, tehát nem produktív szabályának hatályát ki kellene terjeszteni ezekre a derivátumokra is. Ezáltal az alapszavak osztálya nyitottá válna, tehát a számjegyképzés szabályát produktívna kellene tekintenünk.

A kérdés eldöntésében segít, hogy a produktív szabályok alkalmazását automatikusnak, nem tudatosnak tartjuk, míg a szabálytól való eltérés vagy a szabályba nem foglalható szóalkotási mód esetén – amennyiben a derivátumot valóban a használat során hozzuk létre és nem a mentális memóriából hívjuk elő mint kész egységet – általában valamilyen szintű tudatosságot feltételezünk (kivéve néhány olyan jelenséget, amely a nyelvelsajátítással kapcsolatos vagy más okokkal összefüggő hibázásokkal függ össze, vö. például az ún. „alkotó hibázásokkal” vagy „okos hibákkal” (lásd a későbbiekben). Mivel – a sorszámnévképzéstől eltérően – tetszőleges fiktív számokból nem lehet automatikusan és szabályszerűen ilyen számjegyneveket létrehozni (lásd a nagymértékű habozási jelenségeket a

teszt során), képzésüket nem tekinthetjük a szabály hatókörébe tartozónak, és így a számjegynévképzés szabályát sem tekinthetjük produktívnak.

4. Produktivitás és szemantikai kompozicionalitás

A termékeny képzés meghatározásához az is hozzátartozik, hogy a képzett szavak jelentése az alapszó és a képző jelentéséből kiszámítható, azaz a termékeny képzés szemantikailag kompozicionális (vö. Aronoff „szemantikai koherencia”-fogalmával: Aronoff 1976, 38). Ez nem jelenti azt, hogy a termékeny képzéssel létrehozott derivátumnak ne alakulhatna ki lexikalizálódott jelentése is. Ha azonban a lexikalizálódott jelentések nagy száma miatt a szóképzési jelentés elhomályosul, vagyis a szemantikai koherencia megszűnik, a képzésmód – mint azt például van Marle (1988) a holland *-lijk* képzővel kapcsolatban kimutatta – elveszítheti produktivitását. Fordított jelenség is előfordulhat: ha például egy grammatikalizációs folyamat során egy elem pontosan meghatározott grammatikai jelentéshez jut, produktívvá válhat (vö. Ladányi 2000).

Mint már korábban szóba került, egy képzésmód termékenységet, új szavakon való alkalmazhatóságát az idegen és az argó szavakon kívül leginkább nonszensz szavakkal tesztelhetjük. (A későbbiekben bemutatunk egy példát erre is.) A nonszensz szavakkal való tesztelés azonban a jelentés kompozicionalitásának vizsgálatára nem alkalmas (vö. Kiefer–Ladányi 2000).

5. A produktivitás mértékének meghatározása

Korábban már esett szó arról, hogy a produktivitás mértékét szokás a képzésmód hatókörének nagyságával (Booij 1977), ill. a számba jöhető alapszavaknak és a ténylegesen képzett szavaknak a számarányával azonosítani (Spencer 1991, Katamba 1993); rámutattunk ez utóbbi meghatározásnak a problematikuságára is.

Utaltunk már arra is, hogy a természetes morfológia a termékenységet (más fogalmakhoz hasonlóan) skálázható fogalomként fogja fel, de a termékenység fokozatait nem a hatókör nagysága vagy a lehetséges alapszavak és a levezetett szavak számaránya alapján véli megállapíthatónak. A szóképzési produktivitás fokozatainak megállapítására szolgáló kritériumrendszert ebben a keretben Dressler dolgozta ki a ragozási produktivitásra szintén általa kidolgozott kritériumrendszer adaptálásával, mégpedig Wurzelnek a ragozási osztályok produktivitásával kapcsolatos megállapításaiból kiindulva.

A ragozási osztályok produktivitásával kapcsolatban Wurzel a legfontosabb kritériumnak az osztály nyitottságát tartja (l. fentebb). A ragozási osztályokkal kapcsolatban megkülönbözteti az elsődleges és a másodlagos produktivitás fogalmát: ez utóbbi azokra a nyelvbe bekerült idegen szavakra vonatkozik, amelyek eredeti alakjukban nem mutatják fel az adott ragozási osztályra jellemző morfológián kívüli jegyeket, de valamely produktív ragozási osztályba történő beillesztésükkor megkapják őket (l. Wurzel, 1987, 87–92).

Wurzelnek abból az állításából kiindulva, hogy a másodlagos produktivitás mindig feltételezi az elsődleges produktivitás meglétét, Dressler 1997-es munkájában (egyéb tényezők bevonásával) kidolgozta azokat az elveket, ill. kritériumokat, amelyek alapján meg lehet állapítani a ragozási produktivitás fokozatait. Ezeket a kritériumokat azután a szóképzési produktivitásra is adaptálta (vö. Dressler–Ladányi 1998, uők 2000).

Eszerint a szóképzési szabályok produktivitásának mértékét annak alapján állapíthatjuk meg, hogy a képzésmód milyen nehézségeket képes leküzdeni. Minél nagyobb nehézségek ellenére képes működni az adott képzésmód, annál produktívabbnak tekinthető.

Így a legproduktívabbnak azok a képzésmódok tekinthetők, amelyekkel a rendszerbe nem illeszkedő idegen szavakat is be lehet illeszteni (l. a Wurzel-féle másodlagos produktivitást). A következő szint az eredetileg is megfelelő tulajdonságokkal rendelkező vagy már beillesztett idegen szavak részvétele az adott képzésmódban, hiszen az ilyen szavakkal kapcsolatban, mivel tulajdonságaik megfelelnek a rendszernek, kevesebb nehézség merül fel, tehát csak az idegen elem integrálásának nehézségéről van szó (l. a wurzeli elsődleges produktivitást). A harmadik szint a képzésmód működése az adott nyelvben keletkezett rövidítéseken, betűszavakon. A rövidítések és a betűszavak ugyanis nem grammatikai szabályok, hanem extragrammatikai eszközök révén jönnek létre, és ezért a nyelv szókincsében az idegen szavakhoz hasonlóan marginális és jelölt elemeknek számítanak. Ebből következik, hogy a szóképzési szabályok működése az ilyen elemeken a produktitásnak mindenképpen nagyobb fokát feltételezi, mint ha például a képzésmód csak a szókincs grammatikai szabályok által létrehozott belső keletkezésű elemein működne. Az előzőeknél alacsonyabb szintű produktívási mutató a képzési osztályon belüli elmozdulás egy másik alosztály irányában, mivel ez az utóbbi alosztálynak nemcsak nagyobb fokú stabilitására, hanem nagyobb fokú produktívására is utal. Végül a produktívás legalacsonyabb szintje, ha a képzésmód működik az adott nyelvben keletkezett neologizmusokon. (További részleteket l. még Dressler 1997, Dressler–Ladányi 1998, 2000, Ladányi 1999.)

Két magyar denominális igeképző, a $-(V)z$ és a $-(V)l$ produktívásának mértékét vizsgálva a fenti kritériumok szerint a következő elvi megállapításokra juthatunk (a részleteket l. Ladányi 1999):

Mind a $-(V)z$, mind a $-(V)l$ képző hatóköre több (az adott szóképzési szabályban rögzítendő, megfelelő fonológiai és/vagy lexikai jellegzetességgel rendelkező) nyitott csoportra is kiterjed, azaz a képzők az adott csoportok bármely tagjához mint alapszóhoz szabadon képesek kapcsolódni, produktívak (a két képzőre vonatkozó képzési szabályokat l. Kiefer–Ladányi 2000). A két képző közötti különbség nem annyira produktívásuk fokában tapasztalható – hiszen a maga hatókörében (természetesen a megfelelő korlátozások tekintetbe vételével) mindkettő szabadon alkalmazható –, hanem inkább a rájuk épülő szóképzési szabályok hatókörének nagyságában van. A $-(V)l$ képző hatókörébe tartoznak az egy szótagú szavak közül a nem magánhangzóra, ill. a nem l -re és r -re végződő szavak; a több szótagúak közül pedig a nem mély hangrendű beillesztendő ige- és főnév-ige- (fiktív főnév-ige-), ill. az angol cselekvésigékből létrejött *-ing* végződésű főnevek. Mivel a két képző kiegészítő eloszlásban van egymással, a $-(V)z$ képző hatóköre minden egyéb, a fenti speciális feltételekkel nem jellemezhető esetre kiterjed. (A hatóköröket részletesebben l. Kiefer–Ladányi 2000.)

A hatókör nagyságának ez a különbözősége azonban a fenti kritériumok szerint a produktívás fokát önmagában nem érinti. A $-(V)z$ képző valamivel nagyobb fokú produktívására legfeljebb az mutatható, hogy hatóköri konfliktus esetén a $-(V)z$ kerül ki győztesen a két rivális képző versenyéből, ill. hogy a $-(V)l$ képzős alosztály inkább veszít tagokat a $-(V)z$ képzős alosztály javára, mint fordítva (vö. Kiefer 1998, Kiefer–Ladányi 2000). Ugyanakkor az idegen ige- és főnév-ige- beillesztésére való képesség (kivéve a két vagy több szótagú, mély hangrendű idegen ige- és főnév-ige- beillesztő képzője az *-ál*), amely a produktívási kritériumok rangsorában magasabb helyet foglal el (hiszen a képzésmódnak ebben az esetben nagyobb fokú nehézséget kell legyőznie, mint amikor eleve belső keletkezésű alapszavakon működik), a $-(V)l$ képzőnek a $-(V)z$ képzővel legalábbis azonos (vagy esetleg magasabb) fokú produktívására mutat.

A produktívás mértékének meghatározására bizonyos mértékig szintén alkalmasnak látszik a nonszensz szavakkal történő tesztelés. A fenti állítások közül az utolsónak (vagyis a beillesztőképességnek) az ellenőrzésére nonszensz alapszavakkal teszteltem anyanyelvi beszélőket. (A vizsgálat időpontja és a résztvevők megegyeztek az előző teszt időpontjával,

ill. résztvevőivel.) A tesztben különbséget tettem idegen igetövek beillesztése és idegen főnevek igévé történő továbbképzése között. A vizsgálat eredményeinek ismeretében úgy tűnik, hogy ez felesleges volt, mivel a beszélők a tesztben láthatóan nem tettek különbséget idegen igető, ill. főnév között; mindkét esetben előfordult ugyanis az *-ál* képző is, amelyet denominális képzésekben elvileg nem használunk. Ezért az itt nyert adatok talán inkább vonatkoztathatók az igék beillesztésére, mint a főnevek igévé történő továbbképzésére.

A képzéshez nem adtam meg konkrét választási lehetőségeket, ezért a kapott adatok igen változatosak (vagyis nem minden adat vonatkozik a két vizsgált képzőre). Az egyéb képzésmódok közül (*-ál*, *-ik*, *-Ul*, *-(s)kVdik* stb.) itt most csak az *-ál* képzőre vonatkozó adatokat közlöm, összehasonlítóképpen. A vizsgálat adatai (Ö= összes értékelhető adat a 3 képzőre):

(2) Igeképzés idegen igetöveknek aposztrófált egyszótagú nonszensz szavakból

	Ö	<i>-(V)l</i>	<i>-(V)z</i>	<i>-ál</i>
vel	47	23	23	1
zur	38	30	3	5
guk	44	39	1	4
neb	62	49	11	2
gont	58	38	7	13
kuz	35	24	1	10

(3) Igeképzés idegen főneveknek aposztrófált egyszótagú nonszensz szavakból

	Ö	<i>-(V)l</i>	<i>-(V)z</i>	<i>-ál</i>
pel	53	33	17	3
gor	48	30	10	8
lok	57	40	13	4
zeg	65	48	15	2
siv	41	27	8	6
jaf	52	32	11	9

(4) Igeképzés idegen igetöveknek aposztrófált kétszótagú nonszensz szavakból

	Ö	<i>-(V)l</i>	<i>-(V)z</i>	<i>-ál</i>
petidzs	54	48	1	5
parit	55	27	2	26
gorem	55	37	4	14
tripal	36	14	7	15
logod	51	20	7	24

(5) Igeképzés idegen főneveknek aposztrófált kétszótagú nonszensz szavakból

	Ö	-(V)l	-(V)z	-ál
velez	30	22	7	1
kalas	41	34	4	3
pogun	53	19	9	25
tilur	58	16	26	16
ratil	60	16	14	30

Az adatok a szabályokat inkább többé-kevésbé érvényesülő tendenciáknak mutatják, és bizonyos pontokon meg is kérdőjelezzük őket – bár lehet, hogy ez részben a kísérleti helyzetből adódik. Ahogyan arra már utaltam, az adatokból például az tűnik ki, hogy a beszélők nem tesznek különbséget idegen igető, ill. főnév között (hiszen mindkét esetben előfordult az *-ál* képző is, amelyet denominális képzésekben elvileg nem használunk). Lehetséges azonban az is, hogy ez annak a következménye, hogy az értelmetlen hangsoroknak szövegösszefüggés nélkül a beszélők az instrukciók ellenére sem tudtak kategóriaértéket tulajdonítani.

Egy szótagú nonszensz szavak esetében az *l*-re végződők kivételével mindenütt a *-(V)l* képző szerepel jóval nagyobb arányban. A *-(V)z* képző saját átlagos arányánál valamivel nagyobb arányban fordul még elő az *r*-végűeknél, valamint fonológiai okokkal nem magyarázhatóan néhány más nonszensz szóban – lehetséges, hogy itt a felszíni analógia hatása is szóba jöhet, például *pont-oz* ---> *gont-oz*, *szeg-ez* ---> *zeg-ez*, *nev-ez* ---> *neb-ez* stb. A *gont* alakkal relatíve magas az *-ál* aránya is. Ennek elvileg lehet fonológiai oka (a szóvég jellege) is, de egy példa alapján ezt nem lehet határozottan állítani.

A több szótagúak esetében a vizsgálat szerint a *-(V)l* és az *-ál* a két vetélkedő képző, még a mély hangrendűek esetében is, annak ellenére, hogy szabály szerint a *-(V)l* képző beillesztő funkciójának több szótagúak esetében csak magas és vegyes hangrendű szavakban kellene érvényesülnie. Ugyanakkor az *-ál* képző különösen magas arányban szerepel olyan vegyes hangrendű nonszensz szavakkal, amelyeknek második szótagja *i* vagy *u* magánhangzót tartalmaz (az egy szótagúak esetében szintén relatíve nagyobb arányú az *-ál* olyan nonszensz szavakkal, amelyeknek magánhangzója *u*). Ez utóbbi jelenségekre pillanatnyilag nincs elfogadható magyarázat. Mindez a kevés jelenséget érintő, szűkkörű tesztelés egyoldalúságára (és részben a teszteléssel nyerhető eredmények elméleti szempontú hasznosíthatóságának korlátaira is) felhívja a figyelmet. Mindenesetre, az a felvetett állítás, hogy a *-(V)l* képző (hatóköri korlátozásai ellenére) legalább olyan fokban produktív, mint a *-(V)z* képző, még egy ilyen roppant korlátozott hatékonyságú vizsgálatban is igazolhatóan bizonyul.

6. Produktivitás, kreativitás, analógia

Végül – tágabb összefüggések közé helyezve a produktivitás fogalmát – vizsgáljuk meg ennek a fogalomnak a viszonyát a kreativitás és az analógia fogalmához.

A produktivitás és a kreativitás közötti viszony annak a függvénye, hogy milyen kreativitásfogalommal és milyen nyelvi modellel dolgozunk. Kreativitáson érthetjük egyfelől az egyén nyelvi képességeinek, a nyelvről való implicit tudásának (nyelvi kompetenciájának) a kibontakoztatását a nyelvhasználatban. Másrészt, más megközelítésben a kreativitás megnyilvánulásának tekinthetjük azokat az egyedi sajátosságokat, eltéréseket, amelyek az egyén nyelvhasználatát megkülönböztetik a nyelvet birtokló közösség nyelvhasználati

szokásaitól (az úzustól). E két felfogás a nyelv két különböző felfogásmódjával is összefügg: az első megközelítésben a nyelv tisztán mentális természetű (vö. É. Kiss 1998), a második megközelítésben viszont a nyelv társadalmi jelenség.

Az első megközelítés szerint – amennyiben a nyelvelméleti modellben leírandó nyelvi kompetenciát csak a nyelvi rendszer szabályokban leírható összefüggéseire korlátozzuk, ahogyan az például a generatív nyelvelméleti modellben történik – a kreativitás tulajdonképpen nem különbözik a produktivitástól, hiszen ez utóbbi is a nyelvi rendszer működő, azaz termékeny szabályainak alkalmazását jelenti. Ez azonban mind a kompetenciának, mind a kreatitásnak behatárolt, szűkkörű értelmezése. Zemszkaja (1992) a szóalkotással kapcsolatban például hangsúlyozza, hogy a nem (produktív) szabályok alapján létrehozott új szavak olyan kreatív folyamatok révén jönnek létre, amelyek – bár nem szabálykövetőek – szintén a nyelvi rendszerben meglévő lehetőségekre épülnek. Ez a megállapítás arra mutat rá, hogy a nyelvi kompetencia nemcsak a rendszer szabályainak ismeretéből áll, hanem a nyelvi rendszer egyéb összefüggéseinek ismeretéből is, tehát a kompetenciát, illetve a ráépülő kreativitás fogalmát tágabban lehet és kell értelmeznünk a szabályok ismereténél: a produktivitás és a kreativitás fogalma nem azonosítható egymással minden további nélkül.

A második értelmezésben viszont, úgy tűnik, hogy éppen ellenkezőleg, a kreativitás és a produktivitás fogalma nemhogy nem esik egybe, de nem is egyeztethető össze egymással, mivel a kreativitásban a szabálytalanság (ebben a felfogásban az úzustól való eltérés), míg a produktivitásban a szabályszerűség a döntő mozzanat. Ha azonban a szabálytalanságot az úzustól való eltérésként fogjuk fel, akkor tekintetbe kell vennünk azt is, hogy a szabályosság és az úzustól való eltérés nem zárja ki egymást: a szabályosság is járhat a norma megsértésével. Ilyen például a lexikai akadályozás korlátozó szerepének figyelmen kívül hagyása produktív szabályok gyermeknyelvi, beszélt nyelvi vagy költői nyelvi alkalmazásakor. A nyelvelsajátítással kapcsolatosak például az ún. „alkotó hibázások” vagy „okos hibák”, amelyeket többek között az magyaráz, hogy a produktív szabály alkalmazásának a norma általi korlátozásait a gyerek még nem sajátította el, tehát a nyelvi rendszernek megfelelő, de nem normatív alakokat hoz létre. (Gyermeknyelvi „okos hibák”-ra vonatkozó szóképzési példákat, amelyek közül itt csak néhányat fogunk megemlíteni, l. Pléh Csaba 2000, 989–991, MacWhinney (1985) összefoglalója alapján. Beszélt nyelvi és költői nyelvi „szabálytalanságokra” néhány példa található: Ladányi megjelenés alatt.) Ilyenkor a gyerek tulajdonképpen olyan lehetséges szavakat aktualizál, amelyeknek használatát a szókincsben meglévő azonos jelentésű elem szokásosan blokkolja, pl. *%festék-ez 'fest'* (vö. az elfogadott *rúzs-oz, púder-ez, krém-ez* mellett a szintén képezhető igekötős *össze-festék-ez-zel* [pl. *össze-festék-ez -i a ruháját*]), *%eké-z 'szánt'* (vö. az elfogadott *számítógép-ez(ik), kamerá-z(ik)* képzett szavakkal), *%sorol-ó 'tartalomjegyzék'*, *%pillog-ó 'szempilla'* (vö. az elfogadott *porol-ó, ás-ó, vés-ő* képzett szavakkal).

A fentiekből az következik, hogy a produktivitás és a kreativitás teljes szembeállítására sem fogadható el. Valóban, a produktivitást Bauer (1983) szabály által irányított kreativitásként határozza meg, Dressler (1981, 427; 1993, 5028) pedig arra mutat rá, hogy a morfológiai újítások még produktív szabályok esetében is tartalmazzák a szabályszegés mozzanatát, mivel mindig megszegik a nyelv lexikai normáit (vagy legalábbis azok egy részét). A gyerekek „okos hibáival” kapcsolatban szintén azt láttuk, hogy produktív szabályok esetében a szabályszerűség és a norma megszegése egyébként sem mindig egymást kizáró fogalmak.

Ezek szerint a produktivitást és a kreativitást helyesebb egymást kizáró fogalmak helyett egymással érintkező fogalmakként felfogni, amelyek közül a kreativitás a tágabb, többféle jelenséget átfogó kategória. Azt mondhatjuk, hogy a kreativitás valamilyen mértékben minden szóalkotási és ezen belül szóképzési folyamatnak is része. Így a

produktivitást olyan fogalomként foghatjuk fel, amely mind a kreativitásnak, mind a szabályszerűségnek alá van rendelve, míg a szabályt megváltoztató kreativitás független a szabályosság fogalmától (vö. Dressler–Ladányi 1998, 34).

A produktivitásnak, ill. a produktivitás és a kreativitás közötti viszonynak a meghatározása összefügg az analógia fogalmának meghatározásával is, ill. azzal, hogy milyen szerepet tulajdonítunk az analógiának a szóképzési folyamatokban.

A szóképzésben az analógia fogalmát szokásosan a kreativitás fogalmához kötik, és mindkettőt szembeállítják a produktivitás fogalmával. A produktivitás fogalma a másik két fogalomnál egyébként is lényegesen nagyobb szerepet kapott a generatív grammatikában (sőt, mint láttuk, a kreativitás fogalmán gyakran egyszerűen a produktivitást értik), hiszen produktív szabályok megalkotásával nagyobb általánosságú szint érhető el – ez pedig a generatív grammatikában a nyelvemléti modell alapkövetelménye. Derwing és Skousen (1989) ugyanakkor arra hivatkozik, hogy azt a jelenséget, amelyet ma a generatív grammatikában nyelvi kreativitásnak neveznek [emlékeztetek arra, hogy korábbi értelmezésem szerint ez tulajdonképpen a nyelvi produktivitás fogalmának felel meg], már az újgrammatikus H. Paul, majd a strukturalista Bloomfield is az analógia fogalmával kapcsolatban tárgyalta; a pszichológia területéről a huszadik század hetvenes éveiben elinduló konnekcionista modellek pedig a nyelvészetben is újra elvezetnek az analógia fogalmának újragondolásához, főként a mentális lexikonnal kapcsolatban. A konnekcionista felfogás szerint ugyanis a mentális szótár lexikai kapcsolatok gazdag hálózata, szabályok pedig a lexikai egységektől függetlenül nem léteznek. A morfológiában Bybee (1988) analógiafelfogása is éppen ezt a nézetet tükrözi (l. később).

Annak a nézetnek, amely ma az analógiát csak a kreativitáshoz köti és szembeállítja a produktivitással, az az alapja, hogy ebben a felfogásban az analógiát a produktív szabály alapján történő képzésmóddal szemben olyan eszköznek tekintik, amelynek során egyedi minta (és nem szabály) követésével jönnek létre új szavak (vö. Motsch 1981). (A felszíni analógia egy speciális formája például a kontamináció vagy szóvegyülés, angol terminussal: a szűk értelemben felfogott morfológiai 'blend', pl. angol *brunch* = *breakfast & lunch*, *telethon* = *telephon & marathon*, *aerobicise* = *aerobics & exercise* vagy az új magyar *filminternet* = *film & internet* szót; az angol példák forrása O'Grady – Dobrovolsky – Katamba 1997, a magyar példa a Pesti Est egy hirdetéséből való, amely egy moziban működő internetes kávéházat reklámoz.) (A jelenségről l. még Zemszkaja 1992, 191; uő. 1996, 135–138; néhány költői nyelvi példa található: Ladányi megjelenés alatt.)

Dressler többféle analógiafogalomra hivatkozik, amikor az új, komplex morfológiai struktúrával rendelkező szavak létrehozásában szerepet játszó tényezők között a következőket különbözteti meg: 1) a nyelvhasználatbeli (azaz a performanciát jellemző) ad hoc képzésekben inspiráló lehet egy bizonyos aktuális szó; 2) a rendszer, azaz a kompetencia szintjén pedig szerepe lehet a) a felszíni analógiának, b) a séma útján működő analógiának és c) a produktív szabály működésének. A felszíni analógia lényegében egybeesik Motsch analógiafogalmával. Ebben az esetben a képzés egy konkrét, aktuális mintát követ, amely gyakran hangzásában (pl. rímelési tulajdonságait tekintve) is nagyon hasonló az újonnan létrehozott derivátumhoz (pl. „...becses adat-*kapat*...” Tandori 1976, 156). A séma alapján történő analógiás képzés Köpcke (1993) analógiafelfogását tükrözi, amelyben szerepet játszik a prototípus fogalma is. Eszerint a nyelvhasználatbeli új komplex struktúrájú szó aktuális szavakból elvont sémára épül, de egzakt mintát az ilyen típusú képzésekhez nem lehet adni, mivel a sémát alkotó tagok között vannak nem prototipikusak is. (Így például Köpcke szellemében mondhatnánk, hogy az anyanyelve normáit még nem teljes egészében birtokló gyerek a *só*, ill. *ló* főnevekből az elvárt *só-s*, ill. *lov-as* derivátumok helyett elvileg képezheti a nem normatív *sav-as*, ill. *lav-as* -(V)s képzős mellékneveket a *tó*, *hó*, *szó* stb. szavak képzésmódjára épülő séma alapján: *tó* – *tav-as*, *hó* – *hav-as*, *szó* – *szav-as* stb. ---> *só* – *sav-*

as, ló – lav-as; vagy ellenkezőleg, létrehozhatja a norma által nem elfogadott *tó-s, hó-s, szó-s* derivátumokat a *só, hajó, háló* stb. szavak képzésmódjára épülő modell alapján: *só – só-s, hajó – hajó-s, háló – háló-s* ---> *tó – tó-s, hó – hó-s, szó – szó-s*. Szabályszelemlélet alapján azonban ilyen esetekben inkább a szabály időleges, bizonyos nyelvelsajátítási szakaszhoz kötött túlgeneralizálásáról szokás beszélni.) A sémára épülő analógiás képzéssel szemben produktív szabály megadása esetében nincs szükség aktuális modellre, mivel az új szó létrehozása pontos, szabályban leírható absztrakt mintát követ (vö. Dressler–Ladányi 1998, 35). (A magyar szóképzés produktív szabályainak listáját l. a „Strukturális magyar nyelvtan” alaktani kötetének szóképzési fejezeteiben: Kiefer (szerk.) 2000.)

Zemskaja (1992, 182) Dresslernél is szélesebben értelmezi az analógia fogalmát. Az analógiát ő a szóképzés legfontosabb eszközének tekinti, mégpedig azért, mert szerinte ez a mechanizmus nemcsak a nem termékeny szóképzésben játszik szerepet, hanem a produktív képzéseket is meghatározza, csak a két különböző esetben ez eltérő módon történik. A különbséget a szóképzés termékeny és nem termékeny formái között az analógia szerepét illetően Zemskaja abban látja, hogy az analógia produktív képzés esetében nem komplex morfológiai szerkezetű szavak egyedi mintája alapján működik, mint a nem termékeny képzésmódok esetében, hanem a szabálytípusokon keresztül érvényesül.

Más módon és más okokból tulajdonít központi szerepet az analógiának Bybee (1988), aki (Rumelhart és McClelland alapján, pszichológiai megfontolásokra építve) a morfológia konnekcionista szemléletű felfogása mellett érvel (Bybee felfogásának értékelését l. Beard 1998). Bybee véleménye szerint a lexikai szabályoknak nincs független létük azoktól a lexikai egységektől elvonatkoztatva, amelyekben használhatók. A szabályok nem mások, mint a szavak elrendeződései, olyan sémák, amelyeket a mentális szótárban tárolt hasonló szemantikai és fonológiai tulajdonságokkal rendelkező lexikai egységekből vonunk el. Így például a múlt idő (szavak tömegének hasonló fonológiai tulajdonságai alapján) legerőteljesebben a 0 : /d/ szembenállást asszociálja, tehát a beszélők új múlt idejű alakok létrehozásakor analógiás módon ezt a sémát, ezt az asszociációs viszonyt választják a legvalószínűbb módon. Derwing és Skousen (1989) azt hangsúlyozza, hogy ha a szabályoknak nem tulajdonítunk önálló létet, hanem úgy fogjuk fel őket, mint amelyek csak a nyelvhasználat során jönnek létre, akkor a nyelvhasználók mentális aktivitása a performancia szintjén modellálható, és az eredmények tesztekkel is alátámaszthatók. Az említett szerzők szerint az analógia fogalmának szigorúbb definiálásával az analógia alapján történő megközelítésmód a szabály alapján történő megközelítésmód reális alternatívájává válhat. (Általánosabb szinten, a kognitív tudományon belüli szabály- és reprezentációelméleti szemlélet és a konnekcionista szemlélet vitáját, ill. az ezeket érintő összegegyeztetési kísérleteket Bocz (1998) mutatja be részletesen.)

A produktív szabály fogalmával tehát az analógia egyes felfogások szerint összegegyeztethető (Zemskaja: szabálytípusok útján működő analógia), mások az analógiát mint prototípusra épülő sémát (Köpcke) vagy mint a lexikai hálózat elemeinek lehetséges sémaszerű összefüggéseit (Bybee) határozzák meg, és így az analógia útján történő leírást a szabályok útján történő leírás alternatívájának tekintik. Ezekben a felfogásokban az a közös, hogy a szóalkotás szabályszerű és kevésbé szabályszerű mechanizmusainak egységesebb felfogását sugallják.

Magának a produktivitásnak a fogalmát illetően úgy látszik, hogy csak a szabályok nélküli konnekcionista analógiáfelfogás az, ami a produktivitásfogalmat jelentősen más irányba tolná: úgy tűnik, hogy ebben a felfogásban a hangsúly a kompetenciaszintű potencialitásról a performanciaszintű valószínűségekre tevődne át. Ennek a hangsúlyeltolódásnak az elméleti hátrányaira azonban most már nem térünk ki, mivel erről a kvantitatív produktivitásfogalom kapcsán már esett szó.

Hivatkozások

- Aronoff, M. 1976. *Word formation in generative grammar*. MIT Press, Cambridge.
- Baayen, H. 1989. *A Corpus-Based Approach to Morphological Productivity (Statistical Analysis and Psycholinguistic Interpretation)*. Doctoral Thesis. Amsterdam.
- Baayen, H. 1991. *Quantitative Aspects of Morphological Productivity*. In: Booij, G. – van Marle, J. (eds.): *Yearbook of Morphology*, 109–149. Kluwer, Dordrecht.
- Baayen, H. 1994. *Productivity in Language Production*. *Language and Cognitive Processes* 9: 447–469.
- Bauer, L. 1983. *English Word-formation*. Cambridge, Cambridge Univ. Press.
- Beard, R. 1998. *Derivation*. In: Spencer, A. – Zwicky, A. M. (eds.), 44–65.
- Bocz A. 1998. *A nyelvi kompetencia modellálása konnekcionista alapú rendszerekkel: újabb kísérletek*. In: Pléh Cs. – Győri M. (szerk.), 221–233
- Booij, G. 1977. *Dutch Morphology*. Foris, Dordrecht.
- Booij G. – van Marle, J. (eds.) 1988. *Yearbook of Morphology 1988*, 139–154. Foris, Dordrecht.
- Booij, G. – van Marle, J. (eds.) 1989. *Yearbook of Morphology 2*. Foris, Dordrecht.
- Booij G. – van Marle, J. (eds.) 1991. *Yearbook of Morphology*. Kluwer, Dordrecht.
- Bybee, J. L. 1988. *Morphology as Lexical Organization*. In: Hammond, M. – Noonan, M. (eds.): *Theoretical Morphology. Approaches in Modern Linguistics*, 119–141. Academic Press, Inc., San Diego etc.
- Derwing, B. – Skousen, R. 1989. *Morphology in the Mental Lexicon: A New Look at Analogy*. In: Booij, G. – van Marle, J. (eds.), 55–71.
- Dressler, W. U. 1981. *General principles of poetic license in word formation*. *Logos Semantics, Fs. Coseriu II.*, 423–431. Mouton de Gruyter, Berlin.
- Dressler, W. U. 1993. *Word-formation: Poetic licence*. In: Asher, R. E. (ed.): *The Encyclopedia of Language and Linguistics*, 9, 5028–5029. Elsevier Pergamon, Oxford.
- Dressler, W. U. 1997. *On productivity and potentiality in inflectional morphology*. CLASNET Working Papers No 7. Montreal.
- Dressler, W. U. – Ladányi, M. 1998. *On grammatical productivity of word formation rules (WFRs)*. *Wiener Linguistische Gazette* 62/63:29–55.
- Dressler, W. U. – Ladányi, M. 2000. *Productivity in Word Formation (WF): a morphological approach*. *Acta Linguistica Hungarica* 47: 103–144.
- Dressler, W. U. – Thornton, A. M. 1996. *Italian nominal inflection*. *Wiener Linguistische Gazette* 55–57:1–26.
- Halle, M. 1973. *Prolegomena to a theory of word-formation*. *Linguistic Inquiry* 4: 3–16.
- Katamba, F. 1993. *Morphology*. MacMillan, London.
- Kiefer F. 1998. *Alaktan*. In É. Kiss K. – Kiefer F. – Siptár P.: *Új magyar nyelvtan*, 187–289. Osiris, Budapest.
- Kiefer F. 2000. *A ragozás*. In: Kiefer F. (szerk.), 569–618.
- Kiefer F. (szerk.) 2000. *Strukturális magyar nyelvtan 3. Morfológia*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kiefer F. – Ladányi M. 2000. *A szóképzés*. In: Kiefer F. (szerk.), 137–164.
- Kiefer F. – Ladányi M. 2000. *Morfoszintaktikailag semleges szóképzés*. In: Kiefer F. (szerk.), 165–214.
- É. Kiss K. 1998. *A generatív nyelvészet mint kognitív tudomány*. In: Pléh Cs. – Győri M. (szerk.), 23–39.
- Köpcke, K.-M. 1993. *Schemata bei der Pluralbildung im Deutschen: Versuch einer kognitiven Morphologie*. Narr, Tübingen.

- Ladányi M. 1999. Produktivitás a szóképzésben: a természetes morfológia elveinek alkalmazhatósága a magyarra. *Magyar Nyelv* 95:166–179.
- Ladányi M. 2000. Productivity as a sign of category change: the case of Hungarian verbal prefixes. In: Dressler, W. U. – Pfeiffer, O. E. – Pöchtrager, M. A. – Rennison, J. R. (eds): *Morphological Analysis in Comparison*, 113–141. John Benjamins, Amsterdam.
- Ladányi M. megjelenés alatt. Productivity, creativity and analogy in word formation: derivational innovations in Hungarian poetic language. In: Alberti, G. – Kenesei, I.: *Approaches to Hungarian*. Vol. 7.
- van Marle, J. 1985. On the paradigmatic dimension of morphological creativity. Foris, Dordrecht.
- van Marle, J. 1988. On the role of semantics in productivity change. In: Booij G. – van Marle, J. (eds.), 139–154.
- van Marle, J. 1991. In: Booij G. – van Marle, J. (eds.), 151–163.
- Motsch, W. 1981. Der kreative Aspekt in der Wortbildung. In: Lipka, L. (ed.): *Wortbildung*, 94–118. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt.
- O’Grady, W. – Dobrovolsky, M. – Katamba, F. (eds.) 1997. *Contemporary Linguistics*. An Introduction. Longman, London and New York.
- Plag, I. – Dalton-Puffer, Ch. – Baayen, H. 1999. Morphological productivity across speech and writing. *English Language and Linguistics* 3.2: 209–228.
- Pléh Cs. 2000. A magyar morfológia pszicholingvisztikai aspektusai. In: Kiefer F. (szerk.), 951–1020.
- Pléh Cs. – Győri M. (szerk.) 1998. *A kognitív szemlélet és a nyelv kutatása*. Pólya Könyvkiadó, Budapest.
- Pöchtrager, M. A.– Bodó, Cs. – Dressler, W. U. – Schweiger, T. 1998. On some inflectional properties of the agglutinating type illustrated from Finnish, Hungarian and Turkish inflection. *Wiener Linguistische Gazette* 62/63:57–92.
- Rainer, F. 1988. Towards a theory of blocking: the case of Italian and German quality nouns. In: Booij G. – van Marle, J. (eds.), 155–185.
- Rainer, F. 1993. *Spanische Wortbildungslehre*. Niemeyer, Tübingen.
- Spencer, A. 1991. *Morphological Theory*. Blackwell, Oxford.
- Spencer, A. – Zwicky, A. M. (eds.) 1998. *The Handbook of Morphology*. Blackwell, Oxford.
- Stump, G. T. 1998. Inflection. In: Spencer, A. – Zwicky, A. M. (eds.), 13–43.
- Wurzel, W. U. 1984. *Flexionsmorphologie und Natürlichkeit*. Akademie-Verlag, Berlin.
- Zemskaja, E. A. 1992. Szlovoobrazovanije kak dejatel’noszt’. Nauka, Moszkva.
- Zemskaja, E. A. 1996. Aktivnyje processzy szovremennogo szlovoproizvodstvva. *Russzkij jazyk konca XX sztoletija (1985 – 1995)*, 90–141. Jazyki Russzkoj Kul’tury, Moszkva.